

Bozuk Düzene Cılız Madencilik

Kadri YERSEL (*)

Oldukça gösterişli ve iddialı bir gerekçe ile yürürlüğe konulan 3213 sayılı yeni Maden Kanunu'nun uygulamada aksaklıklar yaratacağı ve giderek uygulanmasının imkansız hale geleceği bilindiği gibi, bizzat uygulayıcıların kendileri tarafından dile getirilmişti. Ancak kanun koyucu kapalı kapılar arkasında hazırladığı anılan kanun ve ilgili mevzuatını, uyarılara aldırmaksızın bir çırpıda yürürlüğe koymuştu. Tıkanıklar ile aksaklıkların giderilmesi doğrultusunda yeni tadilat girişimlerinin gündemde bulunduğu şu sıralarda; madenlerle ilgili mevzuatın, fermanlarla duyurulduğu "İradeyi Şahane" döneminden, resmi gazetelerle duyurulduğu "Hukuk Devleti" dönemine kadar geçirmiş olduğu evrelere kısaca bir bakmakta yarar vardır.

Ulusal gelirimizdeki madencilik payı, sürekli olarak cılız kalmıştır. Bunun nedenleri arasında doğal oluşumla bilim ve sanayi geriliğimizin etkileri kadar, yönetim düzenlerimizin yetersizlikleri de vardır. Bu nedenle uygulanan madencilik yönetim düzenlerini özleriyle tanımakta yarar vardır.

Birbirinden çok farklı 3 düzen geçirdik dördüncüsünü de deniyoruz.

Birinci düzen- Osmanlı'nın geçmişten devralıp 17. yüzyıl ortalarına kadar sürdürdüğü "Kürecilik" dir. Bu düzende Maden yatakları Padişahındır. Küreci denilen uzman topluluklarca işletilirler. Ürünün beştebiri Hazinesinin dördü de Kürecilerindir. Bu düzen batıdaki gelişmelerle Osmanlı'nın ekonomik ve siyasal düşüşüne bağlı olarak 17. yüzyılda sönmüştür.

İkinci düzen- Batıdaki endüstri gelişmesinin yarattığı hammadde gereksinimi, Avrupalıları Osmanlı topraklarında da maden üretimine yöneltmiştir. 19. yüzyılda bor, bakır, krom, kükürt ve kömür işlettiklerini biliyoruz. Bu olgu, bir yönetim düzeni kurulmasını zorlamış olabilir. Yasal temel 23 şevval 1274 (1856) tarihli Arazi Kararnamesidir. 1860, 1868, 1885 ve 1905 tarihli Nizamnamelerle geliştirilmiş, 1906 tarihli Maadin Nizamnamesiyle de olgunlaştırılmıştır.

Fransız Yasasından kök alarak kurulmuş olan bu düzenin temelinde; kaynakların kamuya ait olduğu, aramak ve işletmek için Devletten izin almak gerektiği, izinlerin öncelik sırasıyla verileceği, sınırların ölçekli kroki ve haritalarla saptanması zorunluğuna, tahsis edilen alan genişliğine göre vergi, üründen de pay alınacağı koşulları vardır. Bu düzen 1954 yılına kadar aksaksız uygulanmıştır.

üçüncü düzen- 1950 lerin iktidarı, özel girişimi engelliyor savı ile bu düzeni 1954 yılında kökten kaldırdı. Yerine, yabancı güdümünde hazırlanmış olan 6309 sayılı Yasayla yeni bir düzen koydu. Ancak, bu değişime gerekçe olarak gösterilen sakıncalar, kaldırılan düzenden değil, 1935 yılında 2804 ve 2805 1942 yılında da 4268 sayılı Yasaların M.T.A. Enstitüsüyle Etibanka tanıdığı ayrıcalıklarla bilim, sanayi ve ekonomideki geriliğimizden kaynaklanıyordu.

özel girişimi kollayan bu yeni düzene göre herkes, araziye gezip görmeden saptadığı nokta adları ile, binlerce hektar alanda, yüzlerce öncelik hakkını bedava alıyordu. Hiçbir çalışma yapmadan ve harcamasız bu geniş alanları onlarca yıl ücretsiz olarak uhdesinde tutabiliyordu. Sonuçta, üretim yerine vurguna dönük, alan istifçiliği ve pazarlaması oluştu.

Sınırlama için ölçekli kroki yerine, (nokta beyanı) hukuk temeli olunca, yalancı tanıklarla bu

(*) Maden Yük. Mühendisi, ETKB Maden Dairesi Emekli Başkanlarından

noktaları (cami, çeşme, okul, mezar gibi) istenilen yere yöne ve mesafeye kaydırmak, dere ve tepelerin adlarını değiştirmek hileleri çabucak gelişti, bunlara politikayla Yasa uygulayıcı örgütün çelimsizliği de eklenince bir hukuk kaosu oluştu.

Aramalardan çıkarılan cevherlerin satışına kontrolsüz izin verilmesi, devleşen hizmet yükü altında Yasa uygulayıcı örgütün ezilip çözülmesi, bu kaosu daha da ağırlaştırdı. Sonuçta bu düzen, 15.6.1985 günü 3213 sayılı Yasayla, zorunlu ve gecikmiş olarak tarihe göçtü.

^J3ördüncü düzen- Akıl isterdiki yeni düzen, geçmişten alınan derslerle ve deneyim birikiminden yararlanılarak kurulmuş olsun. Ne yazık ki bu yapılmamıştır. Bizî bu kanıya götüren nedenlerin önemlilerinden bir kaçını sunalım;

a) Araştırmayla arama apayrı işlerdir. Araştırma; arazide dolaşp maden bulunması olasılıklarını, sadece jeolog pusulası ve çekici kullanarak, değerlendirmektir. Araştırmacının Devlete karşı bir yükümlülüğü bulunmadığı gibi Devletin de sınırılması yoktur.

Arama ise; araştırmada elde olunan bilgilerin öncülüğünde yapılacak yarma, galeri, kuyu ve sondajlarla maden depolarına ulaşmak, ulaşıldığında da nicelik ve niteliklerini saptayacak işler yapmaktır. Bu işlerde çok sayıda araç gereçle makina kullanılıp emek ve para harcanır. Ve, bu işler plan projelerle yürütülür. Arazinin yapısı bozulur. Devlet bu çalışmalarını yakından izlemek ve üçüncü kişilerin haklarını da korumakla yükümlüdür. Birbirini izleyen bu iki çalışma safhası büyük bir olasılıkla sözcük kökeninin yanıltıcı etkisi, farklılığın önemsennemesi ve eski düzenin etkisinden kurtalamama gibi nedenlerle birbirine karıştırılmıştır.

b) Arama ruhsatlarının sınırları, öncelik haklarının temelidir. Yeni düzen, bu sınırları belirleyecek noktaların seçimini, 1/25.000 ölçekli haritaların yapılışına esas olan hesaplara dayamıştır. Ama, bunların arazideki karşılıklarını bulmak hem güç hem de pahalıdır, özellikle, birbiri üzerine binen alanların hak olarak artan bölümlerinin sınır noktalarının saptanması, büyük bir sorun olacaktır.

c) Madencilğin en zor ve en kayıplı dönemi arama ve işletmeye geçiştir. Bu dönemin Devlet tarafından yakından izlenip denetlenerek desteklenmesinde büyük ulusal yararlar vardır. Bu tutum aramacıyı cesaretlendirir. Büyük maden depolarına ulaşma umudunu ve olasılığını artırır. Oysa yeni düzen, aramacıya karşı, iki buçuk yıllık kesin süreyle katıdır. Adeta ön işletmeye zorlayarak ona, aramaya boşver bulunduğunu değerlendir yeter demektedir. Bu kapkaççılığa prim vermek demektir.

ç) Yerinde ciddiyetle izlenmemiş aramalardan çıkarılan cevherlerin Maden yatağının nicelik ve niteliklerinin kesinlikle saptanmasından önce satışına izin verilmesinin, alan istifçilik ve vurgunculuğunun kaynağı olduğu gözardı edilmiştir.

d) Arayıcı bulduğu Maden yatağını işletmeye ehil ise, işletme hakkını almakta öncelik sahibi olur. Değilse ya da istenilen ehliyet koşullarını zamanında sağlayamazsa buluculuk hakkını kazanır. Ehliyetin belirlenmesinde ana ölçü, bulunan maden yatağının nicelik ve niteliklerine göre uygulanacak işletme koşullarıdır. Bunun için Devlet; maden yatağının tamamı meydana çıkarılmış mıdır? Daha derinlere inme ve yayılma olasılıkları var mıdır? Bunları aydınlatmak için gerekli işler eksiksiz yapılmış mıdır? Toplanan bilgiler yeterli midir? sorularının yanıtını yerinde araştırmak, görmek, izlemek, bulmak ve buldurmakla yükümlü olmak gerekir. Arama hakları büyük ulusal servetlerin, küçük çıkarlar uğruna feda edilmesine dayanak yapılamaz. Maden arama ruhsatlarının işletme ruhsatına çevrilmesinin gerekçesi de budur.

e) Yönetimin en önemli konusu, arama işlerini yerinde izleyip işletme koşullarını saptamaktır. Bunlarsa çok değişken, ayrıntılı ve uzmanlık isteyen teknik hususu içerirler. Bunların yönetmeliklerle hukuksal kalıplara sığdırılmaya çalışılması, abesle uğraşmaktan başka bir şey değildir. Bu, yönetimi teknikten soyutlamakla eşanlamlıdır.

Bu düzenden, yerine geçtiği düzenden daha iyi sonuçlar alınabileceğini ummak hayalcilik olur. Yol kısa iken ve sorunlar büyümeden sektörle ilgili bütün kurumların, meslek örgütlerinin görüş ve önerileri alınarak düzeltmekte yarar vardır.